

На етапі розумового становлення особистості школяра слід акцентувати увагу на розвитку пізнавальних процесів дитини та вдосконалювати їх за допомогою спеціальних вправ.

Вправи для розвитку сприймання

З початку входження в навчальний процес сприймання ще слабо диференційоване, діти не вміють робити цілеспрямованого аналізу результатів сприймання, вирізнити серед них головне, суттєве, їхньому сприйманню властива виражена емоційність. Під час навчання можна забезпечити зростання швидкості перебігу процесів сприймання, збільшити кількість сприйнятих об'єктів, розширити обсяг їх запам'ятовування тощо. Поряд із зазначеними кількісними змінами у розвитку сприймання відбуваються і якісні зміни. Вони є певними утвореннями структури сприймання, виникненнями нових особливостей, які свідчать про зростання їхньої пізнавальної активності. Для того, щоб укріплювалися зв'язки в корі головного мозку й підвищувався рівень сприймання, потрібно розвивати спостережливість, користуючись набором вправ.

Вправи для розвитку точності сприймання

Продемонструйте дітям упродовж кількох секунд картку чи малюнок, на якому зображено вісім листочків жовтого і зеленого кольору, і поставте наступні запитання:

- Яких листочків більше — жовтих чи зелених?
- Усього листочків більше чи менше п'яти?

Упродовж кількох секунд продемонструйте дитині картку чи малюнок, на якому зображено 12 кульок трьох кольорів. Кульки однакові за розміром. Поставте наступні запитання:

- Яких кольорів кульки?
- Яких найбільше?
- Яких найменше?

Вправа для тренування обсягу зорового сприймання.

На аркуші паперу написані склади слів. Дитина розглядає їх упродовж хвилини. Поставте перед дитиною завдання: скласти найкоротше слово з поданих складів; скласти якомога більше слів, що означають назви рослин, тварин.

Орієнтовні набори складів: ра-к, ма-к, ле-в, со-м, ду-б, пе-с, кі-т, ми-ша, жа-ба, ко-ро-ва, ро-маш-ка.

Вправи для розвитку уваги

Характерною особливістю є нерозвинута увага. У них домінує мимовільна увага, спрямована на нові, яскраві, несподівані та захоплюючі об'єкти. Слабкість гальмівних процесів зумовлює і таку рису уваги дітей, як її нестійкість. Виконуючи певні види вправ, можна досягнути її стійкості.

Вправа для розвитку обсягу і переключення уваги

Запропонуйте дитині уважно оглянути кімнату і знайти шість предметів: які містять геометричні фігури (коло, квадрат, трикутник, прямокутник); які мають певне забарвлення (червоне, зелене тощо); які виготовлені з матеріалів (дерево, пластмаса, скло, метал).

Вправа для розширення і звуження уваги

Можна запропонувати дитині уважно роздивитися вітрину магазину (продуктового, канцелярського, промислового). Потім пропонується перелічити побачені у вітрині предмети. Дорослий говорить слово «вітрина», а дитина відтворює побачену річ і так по черзі. Потім вправа проходить у зворотному порядку: від найменшої деталі перейти до цілого.

Вправи на розвиток пам'яті

Пам'ять розвивається передусім у напрямі посилення її довільності, зростання можливостей свідомого управління нею та збільшення обсягу смислової, словесно-логічної пам'яті.

Відбувається виражена зміна співвідношення мимовільного і довільного запам'ятовування в бік зростання ролі останнього. Дослідні дані свідчать, що за вмілого керівництва навчальною діяльністю діти можуть виділяти у зрозумілому для них матеріалі опорні думки, пов'язувати їх між собою і завдяки цьому успішно запам'ятовувати. Розвивається при цьому також і здатність довільного відтворення матеріалу. Поліпшити пам'ять можна, використовуючи певний набір вправ.

Вправа на розвиток слухової вербальної пам'яті

Зачитайте дитині список із 12 не пов'язаних між собою слів:

Гора, голка, троянда, кішка, годинник, пальто, книга, вікно, пилка, правда, нога, ваза.

Дитина записує або відтворює усно те, що запам'ятала.

Вправу можна модифікувати, запропонувавши дитині 12 слів, які мають різне емоційне забарвлення: канікули, радість, вікно, дерево, парта, війна, крейда, сміх, горе, бійка, сонце, кров.

Визначте кількість відтворених слів та їх емоційне забарвлення, що може бути додатковою інформацією про емоційний стан дитини.

Вправа на розвиток асоціативної пам'яті

Зачитайте дитині 12 слів і просіть її уявити собі образ, пов'язаний із кожним словом. Завдання дитини — створити в уяві деякий ланцюжок подій, де кожен наступний образ, пов'язаний зі словом, мав би зв'язок із попереднім. Бажано, щоб утворилось оповідання чи маленька історія.

Набори слів: дерево, верблюд, повітря, квітка, майданчик, краватка, кіно, справедливість, директор, камінь, ключ, терези.

Вправи на розвиток мислення

Важливо здійснити перехід від наочно-образного, конкретного мислення, притаманного дошкільнятам, до понятійного, науково-теоретичного мислення. Конкретність мислення виявляється передусім у тому, що під час розв'язання мислительної задачі вони виходять з означених словами конкретних предметів, їх зображень або уявлень (котики, зайчики, цукерки, а не 1, 2, 3). Використовуючи дані вправи, можна розвинути операції аналізу і синтезу, абстрагування й узагальнення у співвідношеннях конкретно-образних і абстрактно-словесних компонентів, виробляти гнучкість мислення.

Вправа на розвиток кмітливості та ерудованості дитини

Дайте дитині завдання:

- назвати три слова, що починаються з букв "м, г, д";
- назвати чотири тварини на букву "с";
- назвати чотири ягоди на букву "к";
- назвати п'ять міст на букву "р";
- назвати три квітки на "г" чи на "м";
- назвати чотири держави на букву "а";
- назвати шість імен на букву "в".

Вправа на розвиток творчого мислення

Запропонуйте дитині три слова, не пов'язані між собою за змістом. Наприклад, озеро, олівець, ведмідь або весна, дерево, вікно. Дітям потрібно скласти якнайбільше речень із цими словами.

Вправа для розвитку логічного мислення

Для проведення цієї вправи потрібен набір листівок. Покладіть перед дитиною декілька листівок зворотним боком. За бажанням дитина бере одну з них і починає свою розповідь у вигляді казки чи гумористичного оповідання, але обов'язково включаючи те, що зображено на листівці. Потім естафета передається іншому. Той, хто продовжує розповідь, обов'язково має включати зображення на своїй листівці. Ця вправа сприяє розвитку логічного мислення.

Вправа на розвиток випереджального відображення реальності

Дитині зачитується початок речення, наприклад: «Я пішла(ов) до ванної кімнати вмиватися, відкрила(в) кран і тут раптом...» Завдання дитини — скласти якомога більше варіантів її закінчення. Варіанти повинні містити в собі описи незвичайних, іноді фантастичних подій. Ця вправа розвиває здатність швидко і легко породжувати найнесподіваніші образи фантазій і сміливо поєднувати їх із повсякденними подіями.